ВІДГУК

офіційного опонента доктора медичних наук, професора Клітинської Оксани Василівни на дисертацію Ісакової Ольги Олексіївни на тему: «Особливості формування постійних зубів у дітей з визначенням їх зубного віку залежно від структурно-функціонального стану кісткової тканини щелеп і скелету», яка представлена до офіційного захисту на здобуття наукового ступня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія» в створену для разового захисту спеціалізовану вчену раду при Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького, МОЗ України.

Актуальність теми. Стоматологія, як і медицина вцілому, протягом останнього століття крок за кроком втілювала у життя нові методики, технології та протоколи лікування. Сучасна медична наука досягла високого рівня технічних засобів, що дозволяють якомога детальніше обстежити кожного пацієнта та дає змогу підібрати самий оптимальний індивідуальний план раціонального лікування, зробити його адаптованим до конкретного пацієнта, враховуючи як результати додаткових методів дослідження так і індивідуальних особливостей організму пацієнта.

Методи лікування та терміни його проведення є узагальненими і прописаними у протоколах лікування кожної країни. Але жоден з цих протоколів не включає в себе індивідуальних особливостей розвитку організму маленьких пацієнтів, за виключенням їх календарного віку , ваги та іноді зросту.

В ортодонтії та інших напрямках медицини пов'язаних з патологіями розвитку окремо взятого організму існує багато

додаткових методів обстеження , що дають змогу оцінити його особливості у кожному окремому випадку і таким чином скласти індивідуальний план лікування. Проте це методи обстеження окремо взятих органів чи систем дитини, а не оцінка інтенсивності чи екстенсивності розвитку дитячого організму в цілому. Саме визначення зубного віку дитини слугує маркером загального індивідуального розвитку дитини і свідчить про активність процесів формування , перебудови і вікового прогресу організму.

Звертаючись за допомогою до лікаря кожен з нас як пацієнт воліє отримати максимально адаптоване до власних особливостей лікування. А побічні явища, ускладнення та часто неефективність лікування у дітей власне і є наслідками узагальненого підходу до лікування дитячого організму, який перебуває на різних етапах свого формування та трансформації.

Незважаючи на великий об'єм досліджень описаних у світових наукових джерелах щодо оцінки зубного віку і отриманих достовірних результатів подібні дослідження практично не проводилися на теренах України та залишаються актуальними на сьогодні, враховуючи усі соціальні, медичні, етичні та правові аспекти сучасності. Все вищенаведене спонукало до вибору теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково- дослідних робіт кафедри стоматології дитячого віку Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького на 2015-2019 рр. «Оцінка стоматологічної захворюваності дітей з урахуванням еколого-соціальних аспектів та ефективності профілактики карієсу та хвороб пародонта» (державний реєстраційний номер 0115U000037) та «Сучасні підходи до профілактики та лікування

основних стоматологічних захворювань у дітей Львівщини з урахуванням соматичної патології та еколого-соціальних умов проживання» (державний реєстраційний номер 0120U002144). Здобувач є одним із співвиконавців фрагментів роботи.

Наукова новизна отриманих результатів. Вперше проведений порівняльний аналіз зубного віку, визначеного за допомогою методу Cameriere та хронологічного віку дітей у період змінного прикусу на території сучасної України. Уточнено та модифіковано формулу лінійної регресії Cameriere для дитячого населення України.

Вперше проведений денситометричний порівняльний аналіз змін у кістковій тканині дітей у період змінного прикусу з відповідністю до зубного віку.

Вперше буде запропонований алгоритм обстеження дітей у період змінного прикусу з метою узгодження плану лікування та запобігання розвитку можливих патологій з відповідністю до біологічного віку дитини, визначеного за сучасними методиками, а саме методом Cameriere et al. та денситометричному аналізі кісткової тканини дитини в даний період розвитку, враховуючи зміни рентгено-морфометричних показників кісткових структур нижньої щелепи.

Ступінь обговорюваності наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертаційна робота присвячена підвищенню ефективності діагностики і лікування аномалій зубо-щелепової системи у дітей в період змінного прикусу шляхом опрацювання новітніх світових методик визначення біологічного віку дитини та кісткового й зубного віку зокрема та їх взаємозв'язку зі станом кісткової тканини і формуванням зубів. Дисертаційна робота виконана на високому методологічному рівні і представляє собою

закінчену наукову працю. Визначення поставленої мети дослідження та асоційованих із нею завдань випливає з детального опрацювання великого масиву даних літературних джерел; в роботі чітко аргументовано доречність використання всіх необхідних методів дослідження та аналізу, обґрунтовано визначено принципи формування вікових підгруп, використано найбільш доцільні методи статистичної обробки даних. Отримані в процесі роботи матеріали піддано комплексному та системному аналізу, що забезпечує належний рівень достовірності та обґрунтованості основних положень дисертації.

Обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота викладення в опублікованих працях базуються на наступному:

- Авторка ретельно вивчила останні дані літератури, щодо морфологічного стану зубо-щелепної системи у дітей різного віку і його значення у практиці стоматології дитячого віку, зокрема особливостей визначення вікових ознак розвитку зубо-щелепної системи дитини за різними показниками та морфометричних ознак розвитку кісткової системи зубо-щелепного комплексу у дітей;

- Визначення поставленої мети дослідження та асоційованих із нею завдань випливає з детального опрацювання великого масиву даних літературних джерел; в роботі чітко аргументовано доречність використання всіх необхідних методів дослідження та аналізу, обґрунтовано визначено принципи формування вікових підгруп, використано найбільш доцільні методи статистичної обробки даних;

- Мета та завдання дослідження, що чітко сформульовані автором, логічно відображають суть роботи;

- Вперше проведений порівняльний аналіз зубного віку, визначеного за допомогою методу Cameriere та хронологічного віку

дітей в період змінного прикусу на території сучасної України. Уточнено та модифікувано формулу лінійної регресії Cameriere для дитячого населення України;

- Вперше проведений денситометричний порівняльний аналіз змін у кістковій тканині дітей у період змінного прикусу з відповідністю до зубного віку;
- Вперше буде запропонований алгоритм обстеження дітей у період змінного прикусу з метою узгодження плану лікування та запобігання розвитку можливих патологій з відповідністю до біологічного віку дитини, визначеного за сучасними методиками, а саме методом Cameriere et al. та денситометричному аналізі кісткової тканини дитини в даний період розвитку, враховуючи зміни рентгено-морфометричних показників кісткових структур нижньої щелепи;
- Дослідження виконано на достатньому об'ємі клінічного матеріали, 108 дітей (65 хлопців та 43 дівчини) віком 6-13 років м. Львова та Львівської області; досліджували ортопантомограми та проводили денситометрію для оцінити зміни кісткових структур у дітей в період 6-13 років та виявлено їх взаємозв’язок у процесі активних змін;
- Проведений ретельний кореляційний аналіз, що забезпечив комплексність та уніфікованість у реалізації алгоритму виконання дисертаційної роботи в ході проведення досліджень та, як наслідок, можливість мінімалізації технологічних і систематичних похибок;
- Розроблено анкету для внесення індивідуальних даних дітей та стандартизований формат внесення їх показників, отриманих з ортопантомограм;

- Результати проведених клінічних і лабораторних досліджень можуть бути застосовані в практиці, доступність отриманих даних дає змогу лікарю багатогранно оцінити активність процесів формування зубо-щелепних структур та опираючись на них обрати оптимальний період для лікування тих чи інших аномалій, розладів чи патологій;
- Аналіз кількісних та якісних параметрів отриманих в результаті дослідження вказує на їх високий інформативний рівень, відповідність досліджуваним питанням, а їх всебічна статистична обгрунтованість дали можливість здобувачу отримати об'єктивні та достовірні результати;
- Наукові положення базуються на отриманих дисертантом власних результатах, які конкретно оброблені та інтерпретовані з використанням сучасних статистичних методів оцінки;
- Висновки обґрунтовані, відповідають поставленим завданням; практичні рекомендації підтверджені актами впроваджень.

Практична значимість дослідження. Визначена роль та значення біологічного віку дитини у процесі її розвитку. Опрацьована і адаптована формула лінійної регресії Cameriere для визначення зубного віку українських дітей як маркера їх біологічного розвитку.

Визначена динаміка рентгено-морфометричних показників нижньої щелепи у дітей на тлі змін структури кісткової тканини та її мінеральної щільності у порівнянні з їх біологічним віком, що є визначальним у процесі лікування стоматологічних хвороб.

Результати дослідження упроваджені у клінічну практику та навчальний процес кафедри стоматології дитячого віку, кафедри

ортодонтії та відділення дитячої стоматології №1 “Стоматологічного медичного центру” Львівського медичного університету імені Данила Галицького; кафедри ортодонтії та навчально-науково-лікувального підрозділу “Стоматологічний центр” Закладу вищої освіти Полтавського державного медичного університету; медичного центру ПП “Дентіко” (м.Львів), що підтверджено відповідними “Актами впровадження”.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 9 наукових робіт, з них 4 статті у фахових виданнях рекомендованих МОН України, 1 стаття у науковому виданні України, 1 стаття в іноземному виданні, що індексується у базі Scopus та 3 у збірниках тез конференцій з міжнародною участю проведених в Україні та Італії.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація викладена на 160 сторінках комп'ютерного набору, з яких 114 сторінок займає основний текст, і складається з вступу, огляду літератури, опису матеріалу та методів дослідження, трьох розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення отриманих результатів і висновків. Список використаних джерел складається із 176 найменувань, серед яких 44 кирилицею та 132 латиницею. Робота ілюстрована 30 рисунками та 50 таблицями.

У вступі переконливо обгрунтована актуальність теми, чітко сформульовані мета та завдання, визначені об'єкт та предмет дослідження. Завдання відповідають назві і меті дослідження і дають можливість повністю розкрити зміст роботи.

Розділ 1. Огляд літератури викладений на 21 сторінці. Містить результати аналітичних досліджень даних літератури щодо морфологічного стану зубо-щелепної системи у дітей різного віку і його значенні у практиці стоматології дитячого віку. Складається з

двох підрозділів, в яких висвітлені сучасні погляди на особливості визначення вікових ознак розвитку зубо-щелепної системи дитини за різними показниками та морфометричні ознаки розвитку кісткової системи зубо-щелепного комплексу у дітей;

Розділ закінчується коротким узагальненням. Зустрічаються невдалі стилістичні обороти та граматичні помилки. Суттєвих зауважень до розділу немає.

Розділ 2. Матеріали і методи розміщений на 11 сторінках, складається з 5 підрозділів, в яких охарактеризовані групи дослідження; описана методика визначення зубного віку дітей за формулою Cameriere, методика визначення морфометричних показників кісткової системи зубо-щелепного комплексу дитини та методика проведення денситометрії п'яткової кістки у дітей. Описано методи статистичного аналізу цифрових даних.

Розділ 3. «Визначення зубного віку за методом Cameriere у порівнянні з календарним віком дітей, що проживають у Львівському регіоні» складається з 5-ти підрозділів, викладений на 35 сторінках. Є найбільш науково навантаженим і містить дані які стосуються визначення зубного віку дітей в період активної зміни зубів на прикладі жителів м. Львова та Львівської області, віком від 6 до 13 років.

Розділ цікавий, насичений ілюстративним матеріалом та вдалими заключенням. Розділ завершено короткими узагальнюючими висновками.

Розділ 4. «Визначення рентгенологічних індексів та оцінка морфометричних змін кісткової тканини нижньої щелепи у дітей в період змінного прикусу» містить два підрозділи. В підрозділі 4.1 детально викладено порівняльний аналіз рентгенологічних індексів структур нижньої щелепи у віковому аспекті. Підрозділ 4.2 містить

результати оцінки динаміки показників формування кісткової тканини щелеп у дітей.

Узагальнення розділу чітко доводить, що оцінка індексних показників за допомогою ортопантомограм у дітей в період змінного прикусу є важливим діагностичним критерієм виявлення активних морфометричних змін у кісткових структурах щелепно-лицевої ділянки, а також помічним діагностичним критерієм при плануванні термінів стоматологічного чи ортодонтичного втручання.

Розділ написаний вдало насичений цифровим матеріалом та малюнками, проте є граматичні та стилістичні помилки та описки.

Розділ 5. «Аналіз структурних змін кісткової тканини у дітей в період змінного прикусу» описано на 15 сторінках, містить результати визначення мінеральної щільності кісткової тканини дітей у віковому аспекті шляхом ультразвукової денситометрії та результати оцінки та аналізу кореляції показників рентгенологічних індексів щелеп та денситометрії п'яткової кістки у віковому аспекті.

Цікавим є той факт, що як для хлопців, так і для дівчат найбільш активна фаза процесів перебудови та формування кісткової тканини розпочинається у віці 10-11 років. Отримані показники динаміки змін у кістковій тканині дитини дають змогу визначити оптимальний період проведення планового лікування та отримання сприятливого прогнозу його результатів.

Розділ вдало ілюстрований діаграмами та таблицями, що спрощує сприйняття матеріалу, написано вдало.

Розділ «Аналіз та узагальнення результатів». який викладений на 11 сторінках комп’ютерного тексту і містить вдало проведений авторкою порівняльний аналіз отриманих результатів дослідження із даними сучасної літератури за проблематикою, що свідчить про глибоку обізнаність здобувача з питань роботи.

Висновки дисертації є логічним підсумком розділів результатів власних досліджень та слугують теоретичним підґрунтям для змістовних практичних рекомендацій.

Недоліки дисертації щодо змісту та оформлення. Разом із загальною позитивною оцінкою дисертаційної роботи необхідно вказати на редакційні та технічні огріхи, механічні помилки, що вкралися при оформленні рукопису дисертації. Деякі з них мають дискусійний характер. На мою думку слід збільшити кількість даних сучасної літератури, порівнюючи з отриманими результатами власних досліджень, проте це не зменшує цінність даного розділу.

Вказуючи на існуючі недоліки, слід визнати загальний високий рівень поданої до захисту дисертаційної роботи. Зазначені неточності та редакційні огріхи в оформленні рукопису не знижують наукової цінності та висновків дисертації.

В плані дискусії хотілося б отримати відповіді на наступні запитання:

1. Яким чином можна оцінити значення результатів проведених досліджень для дітей із зубо-щелепними аномаліями, враховуючи той факт, що зубо-щелепні аномалії були критерієм виключення?

2. Які показники з тих, що визначалися під час дослідження виявилися найбільш об’єктивними при оцінці активності структурних змін зубо-щелепної системи і чому?

Заключення.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що за актуальністю, методологічним підходом та методологічним рівнем, обсягом проведених досліджень, теоретичним і науково – практичним значенням дисертація Ісакової Ольги Олексіївни на тему:

«Особливості формування постійних зубів у дітей з визначенням їх зубного віку залежно від структурно-функціонального стану кісткової тканини щелеп і скелету» є завершеним науковим дослідженням, яке присвячене вирішенню актуальної задачі сучасної медицини - підвищенню ефективності діагностики і лікування аномалій зубо-щелепової системи у дітей в період змінного прикусу шляхом опрацювання новітніх світових методик визначення біологічного віку дитини та кісткового й зубного віку зокрема та їх взаємозв'язку зі станом кісткової тканини і формуванням зубів.

Дисертація повністю відповідає Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, сучасним вимогам до оформлення дисертацій, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України №40 від 12 січня 2017 року, а її автор Ісакова Ольга Олексіївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія».

Офіційний опонент:

професор кафедри стоматології післядипломної освіти
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», МОН України
доктор медичних наук, професор Оксана КЛІТИНСЬКА

Підпис
професора
Клітинської О.О. засвідчую
Начальник юридичного відділу ДВНЗ «УжНУ»
к. ю. н., доц. Тимчак В. В.